

## ประสิทธิผลของโครงการการฝึกภาคสนามนิสิตทันตแพทย์ ต่อการตระหนักรู้ความคิดและความรู้สึกของผู้อื่น

ปิยะธิดา ขจรชัยกุล \* โอบเอื้อ เจริญทรัพย์ \*\* ณัฐกร แก้วสุทธา \*\*\*

### บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงสำรวจนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อประเมินการตระหนักรู้ความคิดและความรู้สึกของผู้อื่นของนิสิตทันตแพทย์ชั้นปีที่ 3 และปีที่ 4 คณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ก่อนและหลังการฝึกภาคสนาม ประชากรที่ศึกษาจำนวน 103 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นแบบสอบถามข้อมูลส่วนบุคคล ส่วนที่สองเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการตระหนักรู้ความคิดและความรู้สึกของผู้อื่นที่ประยุกต์มาจาก Empathy Quotient ของ Baron – Cohen S. และ Wheelwright S. วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา และทดสอบความแตกต่างด้วย Paired t-test

ผลการวิจัยพบว่า นิสิตทั้งหมด และกลุ่มนิสิตตามลักษณะเฉพาะ ได้แก่ เพศ ชั้นปีที่ศึกษา จังหวัดที่เกิด จังหวัดที่อาศัยก่อนศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย ที่ตั้งของโรงเรียน และลักษณะของโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายที่เป็นโรงเรียนรัฐบาล มีคะแนนเฉลี่ยการตระหนักรู้ความคิดและความรู้สึกของผู้อื่นหลังการฝึกภาคสนามมากกว่าก่อนฝึกภาคสนาม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ( $p < 0.001$ ) ยกเว้นประเภทของโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายที่นิสิตเรียน พบว่า นิสิตที่เรียนมัธยมศึกษาตอนปลายที่เป็นโรงเรียนประเภทสหศึกษา มีคะแนนเฉลี่ยการตระหนักรู้ความคิดและความรู้สึกของผู้อื่นหลังการฝึกภาคสนาม มากกว่าก่อนฝึกภาคสนาม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ( $p < 0.001$ ) แต่ นิสิตที่เรียนมัธยมศึกษาตอนปลายที่เป็นโรงเรียนเฉพาะเพศชาย หรือหญิง มีคะแนนเฉลี่ยการตระหนักรู้ความคิดและความรู้สึกของผู้อื่นหลังการฝึกภาคสนามไม่แตกต่างจากก่อนการฝึกภาคสนาม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ข้อเสนอแนะคือ สมควรเพิ่มกิจกรรม หรือเพิ่มระยะเวลาการจัดการเรียนการสอนก่อนการฝึกภาคสนาม เพื่อให้ นิสิตได้มีประสบการณ์ด้านการตระหนักรู้ความคิดและความรู้สึกของผู้อื่นเพิ่มขึ้น

**คำสำคัญ** การตระหนักรู้ความคิดและความรู้สึกของผู้อื่น นิสิตทันตแพทย์

\* อาจารย์ ดร. คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

\*\* วทบ. ท.บ., ส.ม. คณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

\*\*\* ท.บ., ส.ม. คณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

## Effectiveness of the Field Training Project on the Empathy of Dental Students

Piyathida Khajornchaikul Ohbeua Charoensupaya Nathawut Kaewsutha

---

### ABSTRACT

The objective of this survey research was to assess the empathy quotient status among third to fourth year dental students, Srinakharinwirot University, before and after field work. The researched population were 103, third to fourth year dental students studying in the Faculty of Dentistry. The research instruments were composed of two parts, the first part was personal data questionnaire and the second part was the empathy quotient questionnaire adapted from Empathy Quotient of Baron - Cohen, S. and Wheelwright, S. Descriptive statistics and paired t-test were performed to analyze the data.

The research found that the whole students and the specific group classified by personal characteristics of students; for instance: gender, third and fourth year level, province where they were born, province where they lived before studying in the university, the location of high school and the sort of government high school, the students could gain the empathy quotient scores after field work more than before field work statistically significant ( $p < 0.001$ ). It found that students who studied at coeducational high schools could gain empathy quotient scores after the field work more than before the field work statistically significant ( $p < 0.001$ ), but students who studied at boys' school or girls' school could gain the empathy quotient scores after field work not different from before field work statistically significant ( $p = 0.142$ ). This research proposed that activities and teaching period before the field work should be increased, in order to make the students increasingly gain the empathy quotient experience.

**Keywords** Empathy Dental - student

## บทนำ

ในบทบาทของผู้ทำงานเกี่ยวข้องกับสุขภาพของประชาชน เช่น ทันตแพทย์ คุณลักษณะที่สำคัญคือ ความเข้าใจความคิดและความรู้สึกของคนไข้ เมื่อการทำงานขยายออกไปสู่ชุมชนเป็นงานด้านทันตสาธารณสุข ทันตแพทย์ยังมีความจำเป็นต้องเข้าใจความคิดและความรู้สึกของประชาชน เพื่อให้เกิดการส่งเสริมสัมพันธภาพที่ดียิ่งขึ้นระหว่างทันตแพทย์กับประชาชน คุณลักษณะดังกล่าวนี้มาจากพื้นฐานของการเอาใจเขามาใส่ใจเรา หรือ empathy ซึ่งทางจิตวิทยา empathy หมายถึง “การตระหนักรู้ความคิด และความรู้สึกของผู้อื่นว่าผู้อื่นหมายถึงอะไร” เช่น “ฉันรู้ว่า คุณรู้สึกอย่างไร” <sup>(1)</sup> และนอกจากนี้ยังพบว่า เมื่อทันตแพทย์ตระหนักรู้ ความคิด และความรู้สึกของผู้อื่นจะทำให้ทันตแพทย์สื่อสารกับคนไข้ โดยสนใจฟังและพูดโต้ตอบกับคนไข้ทำให้คนไข้รู้สึกยินดีที่จะพูดคุยและเล่าประวัติการเจ็บป่วยของตนเอง ทำให้ความกลัวทันตแพทย์ลดลง คนไข้ให้ความร่วมมือในการรักษาเพิ่มขึ้น และคนไข้พึงพอใจในการรักษา <sup>(2,3,4,5)</sup> ดังนั้นการพัฒนาให้นิสิตทันตแพทย์ ซึ่งกำลังจะเป็นทันตแพทย์ต่อไปในอนาคต และต้องทำงานกับประชาชน มีการตระหนักรู้ความคิด และความรู้สึกของผู้อื่น เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงานกับประชาชนต่อไปเป็นสิ่งที่ควรดำเนินการอย่างเร่งด่วน สำหรับคณะ

ทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มีการจัดการเรียนการสอนที่ให้นิสิตทันตแพทย์ได้ไปฝึกภาคสนามในชุมชนชนบทเป็นประจำทุกปี โดยมีวัตถุประสงค์ส่วนหนึ่งเพื่อให้ นิสิตสามารถเกิดการตระหนักรู้ความคิดและความรู้สึกของผู้อื่น ด้วยการส่งเสริมให้นิสิตทำงานร่วมกัน และให้นิสิตพักอาศัยอยู่กับชาวบ้าน และดำรงชีวิตเสมือนนิสิตเป็นลูกหลานของคนในครอบครัวที่ นิสิตพักอาศัยอยู่ โดยแกนนำชุมชน และพ่อแม่ (ในชุมชน) ที่ นิสิตอยู่อาศัยด้วยล้วนมีพื้นฐานจิตใจของความเป็นครู และมีการเตรียมพ่อแม่ (ในชุมชน) เพื่อให้มีบทบาทที่ช่วยการเรียนรู้ของนิสิตชุมชนจึงเป็นครูของนิสิตในกระบวนการฝึกนี้

## วัตถุประสงค์

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อประเมินประสิทธิผลของการตระหนักรู้ความคิด และความรู้สึกของผู้อื่นของนิสิตทันตแพทย์ชั้นปีที่ 3 และปีที่ 4 คณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒก่อน และหลังการฝึกภาคสนาม

## ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ โดยใช้แบบสอบถามนิสิต ก่อนและหลังการฝึกภาคสนาม ประชากรที่ศึกษาเป็นนิสิตทันตแพทย์ชั้นปีที่ 3 และปีที่ 4 ที่ศึกษาอยู่คณะ

ทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทร-  
วิโรฒจำนวน 103 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา  
ประกอบด้วย 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นแบบสอบถาม  
ข้อมูลส่วนบุคคล ส่วนที่สองเป็นแบบสอบถาม  
เกี่ยวกับการตระหนักรู้ความคิดและความรู้สึก  
ของผู้อื่นที่ประยุกต์มาจาก Empathy Quotient  
ของ Cohen S. และ Wheelwright S. <sup>(6)</sup>  
ซึ่งมีการพัฒนาและทดลองใช้แบบสอบถาม  
ดังกล่าวกับผู้ที่มีอายุระหว่าง 15.4 – 59.6 ปี  
แบบสอบถามมีจำนวน 60 ข้อคำถาม โดยมี  
คำถามที่จะให้คะแนน 40 ข้อคำถาม แบ่งเป็น  
4 ตัวเลือกในแต่ละข้อคำถาม โดยกำหนดการ  
ให้คะแนนดังนี้ คำถามเชิงบวก มีเกณฑ์การ  
ให้คะแนนเป็น 2, 1 และ 0 คะแนนตามลำดับ  
โดย 2 คะแนน สำหรับคำตอบ เห็นด้วยอย่าง  
ยิ่ง 1 คะแนน สำหรับคำตอบ เห็นด้วย ส่วน  
0 คะแนน สำหรับคำตอบ ไม่เห็นด้วย หรือ  
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ส่วนคำถามเชิงลบมีเกณฑ์  
การให้คะแนนเป็น 2, 1 และ 0 คะแนน  
ตามลำดับ โดย 2 คะแนน สำหรับคำตอบ  
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง 1 คะแนน สำหรับคำตอบ  
ไม่เห็นด้วย ส่วน 0 คะแนน สำหรับคำตอบ  
เห็นด้วย หรือเห็นด้วยอย่างยิ่ง คะแนนรวม

สูงสุดเท่ากับ 80 คะแนน คะแนนรวมต่ำสุด  
เท่ากับ 0 คะแนน

วิเคราะห์ข้อมูลโดยคอมพิวเตอร์  
ด้วยโปรแกรม SPSS นำเสนอด้วยสถิติเชิง  
พรรณนา และทดสอบความแตกต่างด้วย  
Paired t – test โดยกำหนดระดับนัยสำคัญ  
ทางสถิติที่  $\alpha = 0.05$

### ผลการศึกษา

1. ลักษณะส่วนบุคคลของนิสิต  
ทันตแพทย์

นิสิตส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ  
73.8) และศึกษาอยู่ในชั้นปีที่ 3 (ร้อยละ 62.1)  
สำหรับจังหวัดที่นิสิตเกิดส่วนใหญ่คือกรุงเทพ-  
มหานคร และปริมณฑล (ร้อยละ 60.2) ส่วน  
จังหวัดที่อาศัยก่อนมาศึกษาที่มหาวิทยาลัย  
และจังหวัดที่ตั้งโรงเรียนมัธยมศึกษาตอน  
ปลายคือกรุงเทพมหานครและปริมณฑล  
(ร้อยละ 67 และ 68.9 ตามลำดับ) นอกจากนี้  
ลักษณะของโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย  
ที่นิสิตเคยเรียนส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนของ  
รัฐบาล (ร้อยละ 93.2) และเป็นโรงเรียน  
ประเภทสหศึกษา (ร้อยละ 74.8) รายละเอียดดู  
ได้จากตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของนิสิตทันตแพทย์แจกแจงตามลักษณะและภูมิหลังของนิสิต

| ลักษณะและภูมิหลังของนิสิต                      | จำนวน<br>(n = 103) | ร้อยละ |
|------------------------------------------------|--------------------|--------|
| <b>เพศ</b>                                     |                    |        |
| ชาย                                            | 27                 | 26.2   |
| หญิง                                           | 76                 | 73.8   |
| <b>ชั้นปีที่ศึกษา</b>                          |                    |        |
| ชั้นปีที่ 3                                    | 64                 | 62.1   |
| ชั้นปีที่ 4                                    | 39                 | 37.9   |
| <b>จังหวัดที่นิสิตเกิด</b>                     |                    |        |
| กรุงเทพมหานครและปริมณฑล                        | 62                 | 60.2   |
| ต่างจังหวัด                                    | 41                 | 39.8   |
| <b>จังหวัดที่อาศัยก่อนเรียนที่มหาวิทยาลัย</b>  |                    |        |
| กรุงเทพมหานครและปริมณฑล                        | 69                 | 67.0   |
| ต่างจังหวัด                                    | 34                 | 33.0   |
| <b>จังหวัดที่ตั้งโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย</b> |                    |        |
| กรุงเทพมหานครและปริมณฑล                        | 71                 | 68.9   |
| ต่างจังหวัด                                    | 32                 | 31.1   |
| <b>ลักษณะของโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย</b>      |                    |        |
| โรงเรียนของเอกชน                               | 7                  | 6.8    |
| โรงเรียนของรัฐบาล                              | 96                 | 93.2   |
| <b>ประเภทของโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย</b>      |                    |        |
| เฉพาะเพศชายหรือเพศหญิง                         | 26                 | 25.2   |
| สหศึกษา                                        | 77                 | 74.8   |

2. การเปรียบเทียบคะแนนการตระหนักรู้ความคิดและความรู้สึกของผู้อื่นของนิสิตทันตแพทย์

นิสิตทั้งหมดและกลุ่มนิสิตจำแนกตามลักษณะเฉพาะ ได้แก่ เพศ ชั้นปีที่ศึกษา จังหวัดที่เกิด จังหวัดที่อาศัย ก่อนศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย ที่ตั้งของโรงเรียน และลักษณะของโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายที่เป็นโรงเรียนของรัฐบาล พบว่า มีคะแนนเฉลี่ยการตระหนักรู้ความคิดและความรู้สึกของผู้อื่นหลังการฝึกภาคสนามมากกว่าก่อนฝึกภาคสนามอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ( $p < 0.05$ ,  $p < 0.01$  และ  $p < 0.001$ ) ยกเว้น

ประเภทของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายที่นิสิตเคยเรียน พบว่า นิสิตที่เคยเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในโรงเรียนประเภทสหศึกษา มีคะแนนเฉลี่ยการตระหนักรู้ความคิดและความรู้สึกของผู้อื่นหลังการฝึกภาคสนามมากกว่าก่อนฝึกภาคสนามอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ( $p < 0.001$ ) แต่นิสิตที่เคยเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในโรงเรียนเฉพาะเพศชาย หรือหญิง มีคะแนนเฉลี่ยการตระหนักรู้ความคิดและความรู้สึกของผู้อื่นหลังการฝึกภาคสนามไม่แตกต่างจากก่อน การฝึกภาคสนาม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ( $p = 0.142$ ) ดังแสดงไว้ในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยการตระหนักรู้ความคิดและความรู้สึกของผู้อื่น ก่อนและหลังการฝึกภาคสนาม

| ลักษณะกลุ่ม | ก่อนและหลัง | จำนวน | คะแนนเฉลี่ย |      | df  | t - value | p-value |
|-------------|-------------|-------|-------------|------|-----|-----------|---------|
|             |             |       | $\bar{x}$   | SD   |     |           |         |
| รวมทั้งหมด  | ก่อน        | 103   | 36.59       | 7.63 | 102 | 4.50      | < 0.001 |
|             | หลัง        | 103   | 39.02       | 8.03 |     |           |         |
| เพศชาย      | ก่อน        | 27    | 33.44       | 6.80 | 26  | 5.08      | < 0.001 |
|             | หลัง        | 27    | 37.19       | 6.51 |     |           |         |
| เพศหญิง     | ก่อน        | 76    | 37.71       | 7.63 | 75  | 2.90      | 0.005   |
|             | หลัง        | 76    | 39.67       | 8.44 |     |           |         |
| ชั้นปีที่ 3 | ก่อน        | 64    | 38.30       | 7.56 | 63  | 3.74      | < 0.001 |
|             | หลัง        | 64    | 40.69       | 8.18 |     |           |         |
| ชั้นปีที่ 4 | ก่อน        | 39    | 33.80       | 6.96 | 38  | 2.55      | 0.015   |
|             | หลัง        | 39    | 36.28       | 7.03 |     |           |         |

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยการตระหนักรู้ความคิดและความรู้สึกของผู้อื่น ก่อนและหลังการฝึกภาคสนาม (ต่อ)

| ลักษณะกลุ่ม                                             | ก่อนและหลัง | จำนวน | คะแนนเฉลี่ย |      | df   | t - value | p-value |
|---------------------------------------------------------|-------------|-------|-------------|------|------|-----------|---------|
|                                                         |             |       | $\bar{x}$   | SD   |      |           |         |
| เกิดที่กทม.และ<br>ปริมณฑล                               | ก่อน        | 62    | 36.13       | 6.68 | 61   | 3.07      | 0.003   |
|                                                         | หลัง        | 62    | 38.32       | 7.72 |      |           |         |
| เกิดที่ต่างจังหวัด                                      | ก่อน        | 41    | 37.29       | 8.91 | 40   | 3.36      | 0.002   |
|                                                         | หลัง        | 41    | 40.07       | 8.46 |      |           |         |
| อาศัยที่กทม.และ<br>ปริมณฑลก่อน<br>ศึกษาที่มหาวิทยาลัย   | ก่อน        | 69    | 35.87       | 6.86 | 68   | 3.42      | 0.001   |
|                                                         | หลัง        | 69    | 38.17       | 7.57 |      |           |         |
| อาศัยที่ต่างจังหวัด<br>ก่อนศึกษาที่<br>มหาวิทยาลัย      | ก่อน        | 34    | 38.06       | 8.92 | 7.57 | 2.94      | 0.006   |
|                                                         | หลัง        | 34    | 40.74       | 8.74 |      |           |         |
| โรงเรียนมัธยมศึกษา<br>ตอนปลายอยู่ที่ กทม.<br>และปริมณฑล | ก่อน        | 71    | 35.85       | 6.86 | 70   | 3.31      | 0.001   |
|                                                         | หลัง        | 71    | 38.03       | 7.60 |      |           |         |
| โรงเรียนมัธยมศึกษา<br>ตอนปลายอยู่<br>ที่ต่างจังหวัด     | ก่อน        | 32    | 38.25       | 9.01 | 31   | 3.14      | 0.004   |
|                                                         | หลัง        | 32    | 41.22       | 8.62 |      |           |         |
| โรงเรียนมัธยมศึกษา<br>ตอนปลายเป็น<br>โรงเรียนของรัฐ     | ก่อน        | 96    | 36.11       | 7.25 | 95   | 4.53      | < 0.001 |
|                                                         | หลัง        | 96    | 38.66       | 7.74 |      |           |         |
| โรงเรียนมัธยมศึกษา<br>ตอนปลายเป็น<br>โรงเรียนเฉพาะเพศ   | ก่อน        | 26    | 36.96       | 6.68 | 25   | 1.52      | 0.142   |
|                                                         | หลัง        | 26    | 38.16       | 7.56 |      |           |         |
| โรงเรียนมัธยมศึกษา<br>ตอนปลายเป็น<br>โรงเรียนสหศึกษา    | ก่อน        | 77    | 36.47       | 7.96 | 76   | 4.26      | < 0.001 |
|                                                         | หลัง        | 77    | 39.30       | 8.20 |      |           |         |

### อภิปรายผล สรุปและข้อเสนอแนะ

การตระหนักรู้ความคิดและความรู้สึกของผู้อื่น มาจากการใช้สมองส่วนที่เกี่ยวข้องกับความรูสึกทางด้านอารมณ์ ซึ่งพัฒนาและเกิดขึ้นได้ตั้งแต่วัยเด็ก และต้องอาศัยประสบการณ์ การสังเกตการแสดงออกทางสีหน้าของบุคคลนั้นๆ แล้วตีความหมายของอารมณ์ที่บุคคลนั้นๆ แสดงออกมา เพื่อให้เข้าใจและปรับตัวให้เหมาะสมกับอารมณ์ของผู้อื่นได้<sup>(7)</sup> สำหรับทันตแพทย์ ซึ่งต้องดูแล และรักษาคนไข้ ยิ่งจำเป็นต้องเข้าใจการแสดงออกทางอารมณ์ของคนไข้ว่าขณะที่ทำการรักษาอยู่นั้น คนไข้มีอารมณ์อย่างไร เพื่อให้การทำงานประสบผลสำเร็จด้วยดี<sup>(4,8)</sup> สำหรับการไปฝึกภาคสนาม นั้น นิสิตต้องเตรียมตัวก่อนออกไปฝึกภาคสนาม โดยมีการจัดการเรียนการสอนผ่านกิจกรรมการทำงานเป็นกลุ่ม ซึ่งนิสิตต้องมีการสื่อสาร ร่วมกันสร้างผลงาน และตอบโจทย์ปัญหาต่างๆ ก่อนที่จะเข้าไปพักค้างอาศัยอยู่ในชุมชน นอกจากนี้ในกระบวนการฝึกภาคสนาม ยังกำหนดให้นิสิตมีการอภิปราย และสรุปประสบการณ์การเรียนรู้ด้านต่างๆ รวมทั้งการเรียนรู้เกี่ยวกับการตระหนักรู้ความคิดและความรู้สึกของผู้อื่น ทั้งในระหว่าง การฝึกและภายหลัง เมื่อเสร็จสิ้นการฝึกภาคสนาม ซึ่งจะทำให้นิสิตได้พัฒนาการตระหนักรู้ความคิดและความรู้สึกของผู้อื่นได้

ในการวิจัยครั้งนี้พบว่า ทั้งนิสิตหญิง และนิสิตชายมีคะแนนเฉลี่ยการตระหนักรู้

รู้ความคิด และความรู้สึกของผู้อื่นเพิ่มขึ้น หลังฝึกภาคสนาม แต่คะแนนเฉลี่ยการตระหนักรู้ความคิดและความรู้สึกของผู้อื่นของนิสิตหญิงเพิ่มขึ้นทั้งก่อน และหลังการฝึกภาคสนามมากกว่านิสิตชายเล็กน้อย ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากลักษณะส่วนตัวของเพศหญิง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Sherman JJ. และ Cramer A. <sup>(4)</sup> และอาจเป็นเพราะนิสิตหญิงใช้เวลาพูดคุยกับชาวบ้านมากกว่านิสิตเพศชาย นอกเหนือจากนี้การเดินสัมภาษณ์ชาวบ้านตามบ้านต่างๆ ซึ่งระหว่างเดินทางมีการทักทายพูดคุยกับชาวบ้านท่ามกลางอากาศร้อนในปลายเดือนมีนาคม ในจังหวัดนครราชสีมา ทำให้นิสิตเข้าใจสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านได้มากยิ่งขึ้น

อาจสรุปได้ว่า การฝึกภาคสนามส่งผลให้เกิดการตระหนักรู้ความคิด และความรู้สึกของผู้อื่นแก่นิสิต ทั้งเพศชายและเพศหญิง รวมถึงนิสิตที่เคยศึกษาในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายที่เป็นโรงเรียนประเภทสหศึกษา อาจเนื่องมาจากนิสิตทั้งเพศหญิง และเพศชายมีช่วงระยะเวลาในการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายร่วมกันเป็นเวลา 3 ปี ทำให้เกิดการปรับตัวจากกลุ่มเพื่อนต่างเพศที่มีโอกาสใกล้ชิด ในการทำกิจกรรมในระหว่างที่ศึกษาด้วยกันในโรงเรียน ตลอดจนเกิดการพัฒนาทักษะการสื่อสารในสังคมของกลุ่มเพื่อนทั้งเพศเดียวกันและต่างเพศ และมีประสบการณ์

การสังเกตอารมณ์ต่างๆของแต่ละเพศมากกว่า  
นิสิตที่เคยศึกษาในโรงเรียนมัธยมปลาย  
เฉพาะเพศ<sup>(9)</sup>

ข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งนี้คือ  
สมควรปรับปรุงกระบวนการฝึกภาคสนาม  
เช่น การเพิ่มกิจกรรมที่เอื้อต่อการพัฒนา  
การตระหนักรู้ความคิดและความรู้สึกของ

ผู้อื่นของนิสิต และเพิ่มระยะเวลาของการ  
เตรียมนิสิตก่อนออกฝึกภาคสนามให้  
มากขึ้น รวมทั้งนำเอาลักษณะเฉพาะบาง  
ประการของนิสิตมาพิจารณาในการปรับปรุง  
กระบวนการฝึกภาคสนาม เช่น ภูมิหลังด้าน  
ที่อยู่อาศัยและสถานศึกษาก่อนที่จะเข้าศึกษา  
ในคณะทันตแพทยศาสตร์

### เอกสารอ้างอิง

1. Corsini RJ. The dictionary of psychology. Ann Arbor (MI): Braun – Brumfield, 1999, p 327.
2. Hojat M, Gonnella, JS, Nasca TJ, Mangione S, Vergare M, Magee M. Physician empathy : definition, components, measurement, and relationship to gender and specialty. Am J Psychiatry 2002; 159: 1563 – 69.
3. Stephan WG, Finlay KA. The role of empathy in improving inter – groups relations. J Soc Issues 1999; 55: 729 - 43.
4. Sherman JJ, Cramer A. Measurement of changes in empathy during dental school. J Dent Educ 2005; 69: 338 - 45.
5. Kleinknecht RA, Klepac RK, Alexander LD. Origins and characteristics of fear of dentistry. J Am Dent Assoc 1973; 86: 842 – 48.
6. Baron – Cohen S, Wheelwright S. The empathy quotient: an investigation of adults with Asperger Syndrome or High Functioning Autism, and normal sex differences. J Autism and Dev Disorders 2004; 34: 163 – 75.
7. Newman P, Newman BM. Development through life: a psychosocial approach. 9<sup>th</sup> ed. CA: Thomson Wordworth, 2006.
8. Johnon J, Erb D. EQ in the Workplace. [On line]. Available from: URL: <[http:// www.eygnus](http://www.eygnus-inc.com)> – inc.com. accessed Sep 5, 2007.
9. ประไพพรรณ ภูมิวุฒิสาร. จิตวิทยาวัยรุ่น. คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ม.ป.ท; 2543.